

HÖGSTA FÖRVALTNINGSDOMSTOLENS DOM

Mål nr
1480-18

meddelad i Stockholm den 25 februari 2020

KLAGANDE

Svenska kyrkan Mönsterås-Fliseryds pastorat
Box 32
383 21 Mönsterås

MOTPART

Länsstyrelsen i Kalmar län
391 86 Kalmar

ÖVERKLAGAT AVGÖRANDE

Kammarrätten i Jönköpings dom den 15 februari 2018 i mål nr 3403-16

SAKEN

Tillstånd enligt kulturmiljölagen

HÖGSTA FÖRVALTNINGSDOMSTOLENS AVGÖRANDE

Högsta förvaltningsdomstolen upphäver kammarrättens dom och fastställer förvaltningsrättens domslut.

Dok.Id 207232

Postadress
Box 2293
103 17 Stockholm

Besöksadress
Birger Jarls torg 13

Telefon
08-561 676 00
E-post:
hogstaforvaltningsdomstolen@dom.se

Telefax
08-561 678 20

Expeditionstid
måndag – fredag
08:00–16:30

BAKGRUND

1. Kyrkobyggnader som tillhör Svenska kyrkan och som är uppförda före utgången av år 1939 får inte på något väsentligt sätt ändras utan tillstånd av länsstyrelsen. Det krävs alltid tillstånd för bl.a. ingrepp i eller ändring av byggnadens interiör med dess fasta inredning och konstnärliga utsmyckning. Det här målet handlar om hur denna tillståndsprövning ska göras.
2. Fliseryds kyrka uppfördes mellan 1816 och 1818. Kyrkan är byggd i formen av ett grekiskt kors och interiören är utformad utifrån nyklassicismens symmetriska stilideal. Altarringen – det räcke som avgränsar området framför altaret och som på utsidan har ett s.k. knäfall, dvs. en låg något lutande bänk som används bl.a. för att motta nattvarden – kom till samtidigt med altarpopsatsen och tillhör den ursprungliga fasta inredningen i kyrkan.
3. Länsstyrelsen i Kalmar län beslutade att ge Svenska kyrkan Mönsterås-Fliseryds pastorat tillstånd till vissa ombyggnadsarbeten interiört i Fliseryds kyrka. Tillståndet förenades bl.a. med villkoret att all fast inredning som demonterats skulle återmonteras på sin ursprungliga plats efter ombyggnationen. Pastoratet fick därefter tillstånd till att dela upp altarringen i sektioner för att bl.a. möjliggöra en mer flexibel användning av koret genom att tillfälligt kunna flytta altarringen.
4. Efter slutförd ombyggnation ansökte pastoratet hos länsstyrelsen om tillstånd till att inte behöva sätta tillbaka altarringen i kyrkan. I ansökan framfördes att utrymmet i koret utan altarringen har gett goda förutsättningar för olika funktioner i gudstjänsten. Körerna har sin plats i koret liksom ett fristående altare. Vid behov används ett mobilt knäfall. Vid begravningsgudstjänster är det möjligt att gå runt kistan. Altarringen är dessutom i mycket dåligt skick och för tung för att flyttas trots att den är uppdelad i sektioner.

DOM

Mål nr
1480-18

5. Länsstyrelsen avslog ansökan och angav följande som skäl. Altarringen tillhör den ursprungliga fasta inredningen och utgör tillsammans med altaruppsatsen en helhet som understryker korets symmetriska uppbyggnad. Att inte återställa altarringen till altaruppsatsen skulle innebära en påtaglig förändring av den nyklassicistiska helheten då den utgör en mycket väsentlig del för att förstå kyrkorummets uppbyggnad och helhet i ett historiskt sammanhang.
6. Pastoratet överklagade länsstyrelsens beslut till Förvaltningsrätten i Växjö, som biföll överklagandet och förklarade att pastoratet skulle beviljas tillstånd att inte återställa altarringen i kyrkobyggnaden. Förvaltningsrätten bedömde att pastoratets intresse av korets funktionalitet vägde tyngre än det allmännas intresse av att inte minska kyrkobyggnadens kulturhistoriska värde.
7. Länsstyrelsen överklagade förvaltningsrättens dom till Kammarrätten i Jönköping, som biföll överklagandet och fastställde länsstyrelsens beslut. Kammarrätten, som konstaterade att altarringen och dess placering i kyrkorummet har ett kulturhistoriskt värde, ansåg att pastoratets önskemål om ett flexibelt kor kunde tillgodoses även om altarringen ställdes tillbaka. Intresset av en ändamålsenlig lokal vägde därför inte tyngre än skyddet av kyrkobyggnadens kulturhistoriska värde.
8. Pastoratet har överklagat kammarrättens dom till Högsta förvaltningsdomstolen som, i likhet med förvaltningsrätten och kammarrätten, har hållit syn i Fliseryds kyrka.

YRKANDEN M.M.

9. *Svenska kyrkan Mönsterås-Fliseryds pastorat* yrkar att Högsta förvaltningsdomstolen ska upphäva kammarrättens dom och fastställa förvaltningsrättens domslut samt anför följande. Det är nödvändigt med ett kor som ger utrymme för de behov som församlingen har i liturgin i söndagens mässa såsom kör, procession och mångas delaktighet, men också i musikgudstjänster med körer och

kyrkospel. Altarringen fyller inte längre sin ursprungliga funktion som hjälp för församlingen att fira gudstjänst, särskilt inte när mässan firas vid ett centralaltare som i Fliseryds kyrka. Ett återställande av altarringen omöjliggör för församlingen att fira högmässa och andra gudstjänster på ett sätt som vår tids liturgi förutsätter och som är församlingens önskan.

10. *Länsstyrelsen i Kalmar län* anser att överklagandet ska avslås och anför att pastoratets önskemål om flexibilitet har tillmötesgått genom att det har beviljats tillstånd till ett antal påtagliga och stora förändringar, däribland att göra altarringen delbar. Kyrkorummet kan i och med det fylla sin funktion i gudstjänstlivet samtidigt som det kulturhistoriska värdet värnas.

SKÄLEN FÖR AVGÖRANDET

Frågan i målet

11. Frågan i målet är hur en tillståndsprövning enligt 4 kap. 3 § kulturmiljölagen (1988:950) ska göras.

Rättslig reglering m.m.

12. Enligt 4 kap. 1 § kulturmiljölagen är kulturhistoriska värden i kyrkobyggnader, kyrkotomter, kyrkliga inventarier och begravningsplatser skyddade enligt bestämmelserna i kapitlet.
13. I 3 § första stycket anges att kyrkobyggnader som är uppförda före utgången av år 1939 inte på något väsentligt sätt får ändras utan tillstånd av länsstyrelsen. Enligt andra stycket krävs alltid tillstånd för rivning, flyttning eller ombyggnad av byggnaden liksom för ingrepp i eller ändring av dess exteriör och interiör med dess fasta inredning och konstnärliga utsmyckning samt för ändring av dess färgsättning.

Högsta förvaltningsdomstolens bedömning*Tillståndsprövningen*

14. Regleringen i 4 kap. kulturmiljölagen syftar till att skydda kulturhistoriska värden avseende bl.a. kyrkobyggnader (prop. 1987/88:104 s. 95 f.). Utgångspunkten i lagstiftningen är alltså att kulturhistoriska värden i princip ska bevaras intakta.
15. I 2 § slås därför fast en allmän skyldighet att vårda och underhålla de kyrkobyggnader som omfattas av lagstiftningen så att deras kulturhistoriska värde inte minskas och deras utseende och karaktär inte förvanskas.
16. Denna vård- och underhållsplikt innebär emellertid inte att det är uteslutet att vidta ändringar som inverkar negativt på en kyrkobyggnads kulturhistoriska värde (prop. 1987/88:104 s. 57 f.). Givetvis måste åtgärder som är nödvändiga för en kyrkobyggnads underhåll och bevarande vara möjliga, även om de i sig inverkar negativt på det kulturhistoriska värdet. Vidare kan samhällsutvecklingen, liksom förändrade sätt att fira gudstjänst, påkalla ändringar av en kyrkobyggnads utformning. Är en kyrkobyggnad uppförd före utgången av år 1939 krävs emellertid enligt 3 § tillstånd av länsstyrelsen om den avsedda åtgärden innebär att byggnaden på något väsentligt sätt ändras. För vissa typiskt sett ingripande åtgärder, exempelvis ändring av kyrkobyggnadens interiör med dess fasta inredning, krävs alltid sådant tillstånd.
17. Tillståndskravet innefattar ett implicit krav på att en avvägning ska göras mellan det allmännas intresse av att bevara kyrkobyggnadens kulturhistoriska värde och sökandens intresse av att få ändra byggnadens utformning. Hur denna intresseavvägning ska göras är sparsamt utvecklat i förarbetena, men viss ledning ges i rättspraxis (jfr RÅ 2004 ref. 125, RÅ 2005 ref. 55 och RÅ 2007 ref. 75).
18. Intresseavvägningen innebär att sökandens intresse av att få vidta en åtgärd ska vägas mot den aktuella kyrkobyggnadens kulturhistoriska värde och hur åtgärden

DOM

Mål nr
1480-18

inverkar på detta. Med hänsyn till lagstiftningens syfte måste tyngdpunkten vid denna avvägning ligga på det kulturhistoriska värdet.

19. Det intresse som avsedda åtgärder ska tillgodose, t.ex. tillgänglighet, arbetsmiljö, ekonomi, teologiska och liturgiska behov eller miljöhänsyn, varierar i styrka och en bedömning av hur angeläget det aktuella intresset är måste göras i det enskilda fallet. Av förarbetena får emellertid anses följa att teologiska och liturgiska behov, dvs. behov kopplade till sättet att fira gudstjänst, ska ges särskild tyngd (prop. 1987/88:104 s. 62 och 96).
20. Som har framgått ovan är syftet med lagstiftningen att kulturhistoriska värden ska skyddas. En allmän utgångspunkt måste därför vara att ju högre kulturhistoriskt värde en kyrkobyggnad har, desto mer bör krävas för att tillstånd ska kunna ges till ingrepp i eller omgestaltning av byggnaden.
21. Samtidigt måste denna bedömning vara nyanserad. Ställning måste tas till vad det är som ger byggnaden dess kulturhistoriska värde och i vilken utsträckning den tilltänkta åtgärden påverkar de delar eller detaljer som har särskild betydelse för detta värde. En stor påverkan på just dessa delar eller detaljer manar till restriktivitet medan så inte behöver vara fallet om en åtgärd endast i begränsad utsträckning påverkar dessa delar eller detaljer, även om kyrkobyggnaden som sådan har ett högt kulturhistoriskt värde.
22. Det kan också finnas anledning att beakta om åtgärden avses mynna ut i något som tillför byggnaden ett kulturhistoriskt värde. Så kan exempelvis vara fallet då en byggnad efter en tidigare ombyggnation återställs till ursprungligt skick, även om ombyggnationen i sig har ett kulturhistoriskt värde (jfr RÅ 2004 ref. 125).
23. Vidare måste åtgärdens karaktär vägas in. Den omständigheten att en åtgärd är oåterkallelig i den meningen att ursprungsskicket avseende material, byggteknik osv. inte går att återställa kan tala mot att den ska tillåtas. Samma restriktivitet

DOM

Mål nr
1480-18

behöver inte vara påkallad om en åtgärd är möjlig att på ett eller annat sätt återställa, om det i övrigt finns tillräckliga skäl för att tillåta den.

Bedömningen i detta fall

24. Pastoratet har framhållit att altarringen inte längre fyller någon funktion i församlingens gudstjänstliv och att det utrymme som frigörs i koret genom att altarringen inte sätts tillbaka är nödvändigt med hänsyn till hur församlingen numera utformar olika gudstjänster.
25. För att kyrkobyggnaden ska kunna brukas och fylla sin funktion är det enligt Högsta förvaltningsdomstolens mening viktigt att gudstjänsten kan anpassas till moderna behov. Att en åtgärd är avsedd att tillgodose liturgiska behov bör tillmätas särskild vikt vid intresseavvägningen.
26. Mot detta intresse ska ställas att kyrkobyggnaden har, vilket är ostridigt i målet, ett högt kulturhistoriskt värde.
27. Att inte sätta tillbaka altarringen, som tillhör den ursprungliga fasta inredningen, påverkar upplevelsen av symmetrin i koret, liksom den samgestaltning som altarringen och altaruppsatsen är avsedd att utgöra.
28. Det måste dock beaktas att åtgärden inte är oåterkallelig. Det är alltså möjligt att i en framtid återställa altarringen om så anses påkallat.
29. Högsta förvaltningsdomstolen finner att pastoratets intresse av att gudstjänsten kan utformas på ett sätt som svarar mot dagens behov väger tyngre än det

DOM

Mål nr
1480-18

allmännas intresse av att bevara kyrkobyggnadens kulturhistoriska värde intakt.
Överklagandet ska därför bifallas.

I avgörandet har deltagit justitieråden Henrik Jermsten, Mari Andersson,
Kristina Svahn Starrsjö, Ulrik von Essen och Mats Anderson.

Föredragande har varit justitiesekreteraren Helen Lidö.